

Skogsarbetet under olika epoker

Foto: Skogsmuseet i Lycksele fotosamling

◀ Skogshuggare med motorsåg i Lycksele revir under slutet av 1950-talet.

Skogsarbetet har från 1800-talets mitt utvecklats från ett manuellt arbete med yxa till ett maskinellt arbete med stora skogsmaskiner. Förr tog hästkörare på sig att avverka skiftena och anställde i sin tur skogshuggare som arbetade på ackord. Ett flertal verktyg som underlättade arbetet för skogshuggarna kom kring sekelskiftet 1900. I slutet på 1940-talet ökade mekaniseringen av skogsbruket, dels på grund av arbetskraftsbrist och dels på grund av minskad lönsamhet i skogsbruket. Motorsågar ersatte yxorna och sågarna, lastbilar ersatte flottningen och traktorer ersatte hästarna. Skördaren tog så småningom över alla moment från skogshuggarna.

Bakgrund

I början på 1860-talet ökade exporten av svenskt virke drastiskt. Bland annat började Storbritannien importera virke från Sverige istället för Kanada under 1800-talets första hälft. Ångsågar startades vid kusten och virket kunde transporteras till sågarna genom flottning, vilket var en förutsättning för exploateringen av skogarna i norra Sverige. Skogen i norra Sverige fylldes under vintertid av flera hundratusen skogsarbetare.

Skogsarbetet 1900-1950

När det var dags att avverka skogen i ett område delade bolagen upp området i mindre skiften. Att avverka och transportera timret kallades för att driva ett skifte. Uppdraget att driva gick till entreprenörer som lade lägsta anbud för arbetet. Entreprenörerna

Foto: Skogsmuseet i Lycksele fotosamling

▲ Manuell skogsavverkning.

var vanligen hästägare som kunde köra timret till avläggsplatserna. Hästkörarna anställde i sin tur skogshuggare. Det var inte ovanligt att hästkörarna var en äldre släkting till skogshuggarna i samma arbetslag.

Foto: Skogsmuseet i Lycksele fotosamling

▲ Skogsarbetare framför sin bostad i Lappland. Två kockor anställdes för ett så stort arbetarlag.

Arbetslagen kunde även ha bolackare, dvs. arbetare från andra orter i landet. Storleken på drivningarna varierade, arbetslagen kunde bestå av en eller några få skogsarbetare, men det fanns även drivningar med över tusen arbetare.

Drivningarna skedde på vintern eftersom det gick lättare att transportera timmer och ta sig till och från skiftena på vinterunderlaget. Avverkningen satte fart vid trettondagen och pågick fram till våren när vintervägarna inte kunde användas längre. Basvägen var den väg som gick från skiftena till avläggsplatserna vid vattendragen där flottningen tog vid. Körarna plogade och vattnade basvägarna så att kälkarna med timmer skulle glida lättare när hästen drog lasset.

Arbetsvillkor

Hästkörarna betalade skogshuggarna ackordlön. Därför spelade det ingen större roll om huggarna var unga, gamla, starka eller svaga eftersom köraren bara betalade för den faktiska arbetsinsatsen. Förtjänsten som skogshuggarna fick varierade stort, beroende på prestation, skicklighet och tidsperiod.

Skogsföretagen började så småningom under 1930-talet på att ta över arbetsgivaransvaret från hästkörarna, vilket innebar att skogshuggarna fick

Foto: Skogsmuseet i Lycksele fotosamling

▲ Timmerhuggare på väg ut till arbetet i februari 1948.

kollektivavtal och lön direkt från företagen. Bättre skogskojoj och kocklag med kocka infördes allt mer, vilket förbättrade tillvaron i skogsbruket.

Arbetsdagen

Arbetsdagarnas längd berodde på dagsljuset. De kunde vara allt från fyra till tolv timmar långa. Huggarna arbetade dessutom med verktygsvård på kvällarna. Det förekom dock att ivriga skogshuggare använde sig av tändstickor eller månljuset för att hitta rätt träd om det inte ljusnat tillräckligt. Hästkörarna var alltid först upp på morgonen för att ge hästen mat och vatten, ofta vid femtiden på morgonen. Skogshuggarna vaknade i regel en timma senare. Skogsarbetarna tog enbart korta pauser eftersom de svettiga kläderna snabbt blev nedkylda.

Barn och ungdomar

Det förekom att både döttrar och söner arbetade i skogen, ibland så tidigt som från 9 års ålder. Det finns en berättelse om Lisa Johansson som började med att köra timmer när hon var elva år gammal. Kvinnor och barn kunde även arbeta med kvistning och barkning fram till 1950-talet när barkningen mekaniserades.

Foto: Skogsmuseet i Lycksele fotosamling

▲ Filning av sågkedjan på fri hand.

Verktyg och verktygsvård

Fram till slutet på 1800-talet utfördes trädfällning med yxa. Yxan fungerade vid denna tid som ett universalredskap och användes till alla arbetsmomentet såsom barkning, kvistning, och förflyttning av trästockar.

Under två decennier från år 1890 användes tvåmanssågar, som kallades för stocksågar. Efter detta kom timmersvansarna och bågsågarna, som kunde hanteras av en skogshuggare samtidigt som sågarna var effektivare.

Barkspadens intåg under samma period innebar

effektivare barkning. När timmersaxen kom blev det även lättare att lyfta timret.

Barkjärn och yxan slipades och sågen filades. Kunskaperna i verktygsvård var dock många gånger bristfälliga. Bertil Bergström utbildade sig till filningsinstruktör 1937 och reste efter det runt till skogskojor och såg över skogsarbetarnas verktyg. "Av de 102 man som jag besökt visade det sig att det var bara två man som jag inte behövt åtgärda sågarna åt." Det infördes filningsverkstäder som var i bruk fram till 1950-talet, där skogshuggarna kunde lämna in sina verktyg för filning.

Skogsarbete under barmarksperioden

Flottningen började under våren och fortsatte under sommaren. Kolvedshuggning skedde under sommaren och var slitsamt i 25 graders värme och med mycket mygg. Skogsvård som hyggesresning, röjning och plantering var även det arbete som utfördes under barmarkssäsong.

Skogsarbetet från 1950 och framåt

I slutet av 1940-talet ökade behovet av mekanisering. Det var arbetskraftsbrist och lönsamheten inom skogsbruket sjönk. De första motorsågarna som kom var så tunga att det krävdes två skogsarbetare för att bära sågarna. Efterhand kom enmansmotorsågarna som vägde mindre men hade många brister. Om motorsågarna slutade fungera blev det stora konsekvenser för skogshuggarna som arbetade på ackord. Därför slog motorsågarna igenom först under 1950-1960-talen när tekniken förbättrats.

När motorsågarna kom ökade antalet arbetsskador inom skogsbruket. Ovanan att hantera effektiva motorsågar orsakade olyckor. Även stress och vibrationsskador som orsakade vita fingrar blev vanligt en tid innan motorsågarna blev bättre. På slutet av

Foto: Västerbottens museums fotosamling

▲ Verner Jonsson kör timmer i Torvseleskogen. På lasset står utlastaren Artur Lindahl. 1955.

1960-talet skedde 8 000 olyckor på ett år, som senare halverades genom åtgärder som kurser i arbetsteknik och kastskydd på motorsågarna.

Barkningen var ett tidskrävande arbete som tog ungefär hälften av arbetstiden när den utfördes med barkspade. När barkmaskinerna infördes på 1950-talet blev barkningen mycket effektivare. Årtiondet efter överfördes barkningen till maskiner i industrin. Traktorer som kallades för skotare utvecklades för att samla ihop och transportera timmer i terräng, men under 1950-talets slut användes fortfarande häst till majoriteten av timmertransporterna.

Flottningen minskade när lastbilarna blev mer vanliga för långa transporter. Nästa steg var när fällare-läggare och processorer infördes, den första fällde träden och den andre kapade, kvistade och samlade ihop träden. På 1970-talet kom skördare som utförde alla moment som att fälla, samla ihop, kapa, kvista och transportera träden. Alla moment som tidigare gjordes av skogshuggarna, kunde utföras mer produktivt av maskinförare i skogsmaskiner.

REFERENSER /

- Ager Bengt. 2017. *Nedslag i skogsbrukets teknikhistoria*. Umeå: Sveriges lantbruksuniversitet/ Institutionen för skogens biomaterial och teknologi. Rapport 11: 2017.
- Ager, Bengt. 2012. *Skogsarbetets rationalisering och humanisering 1900-2011 och framåt*. Umeå: Sveriges lantbruksuniversitet/ Institutionen för skoglig resurshushållning.
- Eriksson, Mattias. 2004. *Motorsågen - ett tekniskt utvecklingssteg i skogsbruket och dess betydelse för skogsarbetaren*. Skogshistorisk essä. Umeå: Sveriges Lantbruksuniversitet/ Institutionen för skogsskötsel, Institutionen för skoglig vegetationsekologi.
- Johansson, Ella. 1994. *Skogarnas fria söner - Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Stockholm: Nordiska museet.
- Lindström, Inge. 1985. *Intervjuer med skogsarbetare*. Umeå: Västerbottens museum/ Västerbottens tidskrift 82:2.
- Nilsson, Birger. 1984. *Vårt dagliga bröd - En rapport från skogsriket 1850-1950*. Östersund: ABF Jämtland-Härjedalen.
- Rehnberg, Mats. 1949. *Skogsarbetarminnen*. Stockholm: Nordiska museet.
- Vallström, Maria. 2010. *Skogens moderna rum - Skogsarbetets boende i Jämtlands län under 1900-talets första hälft*. Östersund: Länsstyrelsen i Jämtlands län.

visa skogen

PINUS - projekt innovativa upplevelser i brukad skog - handlar om att föra samman besöksnäring, skogsnäring och skoglig akademi för att skapa turisticke möjligheter i brukad skog. PINUS pågår från augusti 2016 till november 2019. Skogsmuseet i Lycksele är projektägare.

REGION
VÄSTERBOTTEN

